

Beheer helpt jeneverbes verjongen

Sinds in het Alterra-rapport 'Jeneverbes in de verdrukking' in 2004 beschreven werd dat de jeneverbes in Nederland er zeer slecht voor staat, is er met name in Drenthe veel informatie verzameld. De populatie jeneverbes in Nederland werd in het rapport beschreven als een vergrijsde populatie van circa tachtig jaar oud. Verjonging zou vrijwel uitgesloten zijn, door zowel de hoge leeftijd van de struwelen en individuen als door veranderde milieumomstandigheden. Dit was voor Alterra de aanleiding om de uitsterving van de jeneverbes binnen 25 jaar te voorspellen. Inventarisaties, veldonderzoek, interviews en observaties laten echter zien dat de jeneverbes in een aantal terreinen nog een goede toekomst kan krijgen. Wat betreft zijn vitaliteit en verjonging... de jeneverbes blijkt een krasse knar te zijn.

In Drenthe werd het alarm van Alterra serieus genomen. Enkele mensen die de jeneverbes ecologisch en cultuurhistorisch als waardevolle verschijning erkenden, organiseerden zich als Jeneverbesgilde Drenthe. Hierin werken samen: Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Drents Landschap, Landschapsbeheer Drenthe, diverse particulieren en Stichting Veldwerk Nederland (projectleiding en secretariaat). Een dergelijk thematische samenwerking tussen de genoemde partners blijkt erg vruchtbaar te zijn en komt de contacten over andere onderwerpen ook ten goede! Naast vergaring en overdracht van kennis door middel van inventarisaties en onderzoek zijn vanaf 2005 in veel terreinen op de jeneverbes toegespitste beheersmaatregelen genomen. Alle activiteiten worden geïntegreerd, beschreven en gefinancierd onder de veelzeggende naam 'Op de bres voor de Jeneverbes'.

Educatie en voorlichting (brochures, boeken, website) vormen de derde poot aan dit veelzijdige project.

Oude vertrouwde verschijning

De jeneverbes komt sedert circa 10.000 jaar voor in Nederland. De struik voelt zich met name thuis op de droge, schrale heidegronden en in zandverstuivingen. Naast solitaire knollen we in diverse terreinen dichte struwelen. Deze zijn bij liefhebbers bekend door hun zeldzame flora van met name mossen, korstmossen en schimmels. De struwelen vormen een bijzonder microklimaat. De jeneverbes is tweehuisig. Vrouwelijke struiken zijn, mede afhankelijk van hun standplaats, na 15 jaar geslachtsrijp en dragen dan bij voortduring groene en rijpe blauwe bessen. De mannelijke struiken produceren tijdens de bloei in mei massale hoevee-

heden stuifmeel. Een groot vraagteken wordt geplaatst bij de omstandigheden waarin de zaden het beste kiemen. Afgezien van bewezen afname van de kiemkracht van zaden van oude struiken, wordt de aloude aanname dat de zaden alleen kiemen in stuifzanden betwijfeld. Uit vele waarnemingen valt af te leiden dat de gang door het maagdkanaal van besetende vogels van groot belang is.

Een inventarisatie uit 2005 bevestigt een aantal nieuwe veronderstellingen. De gezondheid of vitaliteit van een jeneverbesstruik is in Drenthe matig. De vitaliteit van struiken in heiderijke omgeving is groter dan die van struiken in een bosrijke omgeving. De gegevens tonen de trend dat recent beheer een positief effect heeft op de vitaliteit van de jeneverbes. Deze conclusie moet echter steviger worden onderbouwd.

Hiervoor moet uitgebreider onderzoek plaatsvinden.

Verrassend zijn de gegevens met betrekking tot de verjonging. Het gaat in Drenthe beter dan eerder werd verondersteld. In 2005 is 25% van de gebieden met jeneverbes geïnventariseerd, waarbij in meer dan 60% van deze gebieden verjonging aanwezig is. Niet alleen door afleggers, maar ook door kiemplanten uit zaden. In enkele gebieden (Drouwenezand, Dwingelderveld & Echtenerzand) zijn meer dan 100 zaailingen waargenomen, variërend in leeftijd van 0 tot 10 jaar. Dit wordt bevestigd door inventarisaties en onderzoek van dit jaar. Veel jonge struiken komen voor in gebieden waar recent beheer heeft plaats gevonden (begrazing, opslagverwijdering).

Ook Alterra heeft het onderzoek naar de jeneverbes voortgezet en komt in het voorlopige rapport met drie conclusies. Ten eerste zal de jeneverbes als soort niet uitsterven. De verjonging moet voldoende zijn om de soort in stand te kunnen houden. Ten tweede zal de struweelvorming van de jeneverbes minder worden doordat de huidige verjonging meer leidt tot individuen. Door afleggers kan wel enige mate van struweelvorming ontstaan, maar dit zal niet de omvang en samenstelling van de huidige struwelen evenaren. De laatste conclusie is dat het originele struweel met zijn bijbehorende ecosysteem wél zal verdwijnen. Het originele jeneverbesecosysteem is een systeem uit het pioniersstadium. Dat stadium is in Nederland niet meer te vinden, waardoor het 'echte' ecosysteem met korstmossen en paddestoelen niet terug kan komen.

Toekomst kijken?

Het Jeneverbesgilde heeft met twee inventarisaties een aardig beeld van de jeneverbes in Drenthe. In Gelderland zijn in 2006 vrijwilligers begonnen met het inventariseren van de struik en het in kaart brengen ervan door middel van GPS. Ook in Overijssel neemt het enthousiasme toe; de Bosgroep Noordoost Nederland neemt daar het initiatief voor een regionaal jeneverbesproject. Om beter in beeld te krijgen wat de factoren voor verspreiding en kieming van het zaad van de jeneverbes is, wil Alterra in de komende twee jaar experimenten en zaaiproeven gaan uitvoeren.

Voor nu is het waardevol om de jeneverbes die we nog hebben ook te behouden. Dit kan door het uitvoeren van beheerswerk om geschikte omstandigheden te creëren. In Drenthe zijn met behulp van vrijwilligers, scoutinggroepen en recreanten op diverse plekken jeneverbessen vrijgesteld van overige beplanting. Behalve een aantoonbaar nut voor de struik, draagt dit ook bij aan de betrokkenheid van de omwonenden.

Jan van Ginkel en Meike Bulten werken bij Veldwerk Nederland, jan@veldwerknederland.nl

Meer informatie over de jeneverbes, het Jeneverbesgilde, de activiteiten en onderzoeksrapporten: www.jeneverbesgilde.nl